

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Ирена Цонева Илиева

Институт за държавата и правото при БАН

член на научното жури съгласно Заповед № 870/22.03.2021 г. на Ректора на ЮЗУ „Н. Рилски“ проф. Борислав Юруков за назначаване на научно жури за провеждане на защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност Международно право и международни отношения в област на висше образование ш.3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление ш.3.6. Право на **Милица Иванова Караджова - Манова** на тема „Правни проблеми на политиката на равнопоставеност между половете в Европейския съюз“

I. Кратки биографични данни

Милица Иванова Караджова – Манова е бакалавър по приложна лингвистика и магистър по право от ЮЗУ „Н. Рилски“. От 2017 г. до сега е юрисконсулт, преводач и консултант в “Тетраком- 2” ООД – Благоевград. От представените документи не мога да направя изложение относно момента на зачисляването и отчисляването ѝ с право на защита.

II. Общо описание на представения дисертационен труд

Представен е дисертационен труд в обем от 377 страници, включително списък на използваните съкращения и библиография. Дисертацията е структурирана в увод, три глави, заключение и библиография. Научният апарат обхваща 477 бележки под линия. Библиографската справка на използваната и цитираната литература съдържа общо 309 заглавия, 44 нормативни акта, 86 заглавия на кирилица и 171 на латиница, включително електронни адреси на официални интернет сайтове и страници.

Дисертационният труд има за предмет на изследване равнопоставеността между мъжете и жените като ключова хоризонтална политика на ЕС. Темата е вечно актуална, защото още от създаването на ЕИО в Римския договор с чл. 119 е уреден принципа на равното заплащане за еднаква или равностойна работа на мъжете и жените.

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

Действителната и ефективна равнопоставеност на двата пола в ЕС далеч не е постигната 64 години по-късно.

В увода докторантката ясно дефинира предмета на изследване: въпросите на равнопоставеността между жените и мъжете в рамките на ЕС и политиките за нейното постигане. Очертани са обекта, целите и методите на изследването. Основната теза, подложена на апробиране е: „...че политиките на ЕС за равенството на жените и мъжете са ключови в изграждането на политиката и правната регулация за преодоляване на неравенството по полов признак, но макар да е постигнат значителен напредък, направеното все още не е достатъчно, за да се направи извод, че проблемът е решен“ (с. 12).

Глава Първа, озаглавена „Политики и стратегии на ЕС за постигане равенството между половете“ е структурирана в два параграфа. Тя логично започва с § 1 относно понятието и правната уредба на равнопоставеността между половете. Проследена е еволюцията на правната уредба в първичното и вторичното право на ЕС, представени са релевантните директиви. § 1.2.3. е посветен на съдебната практика в областта на равенството между жените и мъжете § 1.3. разглежда приоритетните области на политиките на ЕС за равенство между жените и мъжете.

Стратегическите приоритети на ЕС в областта на равенството между жените и мъжете са фокусирани в Програмата за права, равенство и гражданство, Пакта за равенството на половете от 2006 и 2020 г. (§ 1.3.2.). Тук авторката прави привръзка с ЕКПЧ и Европейската социална харта. Анализирани са приоритетите на Европейската комисия на основата на законодателни актове, източници от типа на soft law и финансови инструменти. За съжаление доста кратко е представена на Стратегията за равенство между половете за периода 2020—2025 г., приета на 05.03.2020 г. от ЕК (с. 102 – 103).

§ 2 е озаглавен „Алтернативи на социалните роли на жените в съвременния свят“. В него авторката проследява последователно участието на жените в политиката и механизмите за неговото повишаване; проблеми на половото разделение на домакинската работа в ЕС и др.

За съжаление изводът на с. 131, че в „последните години все по-голяма общоизвестност получава отграничаването на социален пол (джендър) и биологичен пол“ не е точен. Това разграничение се прави много отдавна от известния сексолог Джон Монеи (вж. Кон, И. (2004). Пол и джендер. Бележки върху термините, електронно издание. С. <http://bulseks.atspace.com/sexol/2004/polgender.html>). Ясно разбиране за „пол“ и „джендър“ в науката има още от 60-70-те години на миналия век. Терминът „джендър“ е въведен именно за да се открият проблемите на социалното неравенство между жената и мъжа.

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

Глава Втора е озаглавена „Равнопоставеността между половете: проблемът за насилието върху жени“ и е с фокус върху тежкия проблем за насилието над жените. Тя логически е структурирана и започва с изследване на същността и правната уредба на борбата срещу насилието срещу жените. Методологически понятието е възприето от Препоръка 2002 (5) за защита на жените от насилие на Съвета на Европа.

Правилно методологически авторката възприема широкото понятие за „насилие над жени“, което включва: психологическото насилие, тормоза, физическото насилие, сексуалното насилие, гениталното осакатяване на жени, принудителния брак, принудителния аборт и принудителната стерилизация, сексуалния тормоз и престъпленията на честта. (с.138).

Разгледани са релевантните разпоредби от първичното право и ХОПЕС, както и актове с програмно значение (Стокхолмската програма (2010—2014 г.), Хартата на жените, приета от ЕК през март 2010 г., Стратегията за равенство между жените и мъжете (2010—2015 г.), релевантни в някои текстове директиви.

Представена е ролята на Европейския парламент и по-специално на неговата Комисия по правата на жените и равенството между половете (FEMM), Европейския икономически и социален комитет, Европейското женско лоби.

§ 1.2. е посветен на Конвенцията на СЕ за превенцията и борба с насилието над жените и домашното насилие (т. нар. Истанбулска конвенция). След краткия анализ на конвенцията е представен противоречивия, сложен и тежък дебат относно ратифицирането ѝ, както и Решението на Конституционния съд № 13 по конституционно дело № 3/2018 г. Високо оценявам излагането на особените мнения към Решението, считам, че тази част от дисертацията допринася съществено за обективността на изследването.

§ 1.3. анализира националната правна уредба на борбата срещу насилието над жени: Закона за защита от домашно насилие. Следва обаче да направя някои бележки относно твърдението на Милица Караджова–Манова, че „В българското законодателство липсва легално определение на термина насилие срещу жени, основано на пола. Законът за защита от дискриминация не съдържа в себе си ясна дефиниция за дискриминация, основана на пола“.

Не съм съгласна с второто изречение на авторката. Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените съдържа в чл. 1 ясна дефиниция на понятието „дискриминация по отношение на жените“. България е страна по нея, тя е обнародвана, влязла в сила и нейните разпоредби имат предимство пред национални, които ѝ противоречат на основание чл. 5, ал. 4 от Конституцията. Не е необходимо да има повтаряща дефиниция, за да сме наясно какво е „дискриминация по отношение на жените“.

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

По-нататъшните разсъждения на Милица Караджова-Манова са противоречиви. От една страна, тя изтъква като достойнство на Закона за защита от домашно насилие, че е „полово неутрален“, от друга го критикува, че „не разпознава домашното насилие като насилие, основано на пола“ (с. 174).

След това авторката разглежда правата на пострадалите в наказателно-процесуалното производство, Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления, измененията и допълненията на НПК, с които се транспонира Директивата за правата на жертвите, обезпечаването на бъдещ граждански иск по ГПК. Накратко е спомената наказателноправната защита на жертвите на домашно насилие. § 2 от тази Глава разглежда основните форми на насилие спрямо жените: домашно насилие; сексуално насилие; психологическо насилие и икономическо насилие, като е направена връзка с проблематиката на овластяването. § 3 очертава основните тенденции при насилието върху жени в ЕС, базирано върху изследването, проведено от Агенцията за основните права

Глава Трета е озаглавена „Равнопоставеност между половете в контекста на социалните и икономически права на жените“. Логически и исторически обосновано тази глава започва с § 1, посветен на равенството в заплащането между жените и мъжете. Използвана е изобилна статистическа информация, представен е Плана за действие на ЕС за периода 2017-2025 г. относно преодоляване на разликата в заплащането на жените и мъжете.

§ 2 разглежда общата характеристика и особености на трафика на хора в ЕС. Очертана е общата проблематика, подкрепена със статистически данни, след което са разгледани: трафик на хора с цел трудова експлоатация; вътрешния трафик на хора; особеностите на това престъпление. Представена е хронологията на правната уредба на борбата с трафика на хора, накратко Закона за борба с трафика на хора и релевантните разпоредби на Наказателния кодекс. Отдадено е дължимото внимание на неправителствения сектор: фондация „Анимус“, „Ла Страда“, „Женски алианс за развитие“, Фондация „Български център за джендър изследвания“, Фондация „Център за изследвания и политики за жените и др., както и дейността на МОМ.

Заклучението обобщава направените в хода на изследването изводи и съдържа призови към повишаване на участието на жените в политиката и вземане на решения, повишаване на чувствителността към проблемите на неравнопоставеността и др.

III. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд.

Основният принос на дисертационния труд е в избора на темата и използването на термина „равнопоставеност“ на половете, акцентирайки върху действителното, а не

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

формално правното равенство между мъжете и жените. Това позволява в труда да се разгърнат широк кръг от проблеми, всеки един от които сам по себе си е дисертабилен.

Научен интерес представлява подхода на авторката и изборът на терминологията. Всъщност „равнопоставеността“ на мъжете и жените е юридически термин на вътрешното ни право (Закона за равнопоставеност на жените и мъжете), но той корелира с понятия от правото на ЕС като „равенство във възможностите“ и равенство и недискриминация по признака „пол“. Все пак, авторката прави уточнение, че различната терминология се дължи на превода, а не на влагане на различен смисъл в понятията (с. 23).

Достойнство на дисертационния труд са многото обосновани изводи:

- на с. 90- 91, „че всички стратегически документи, приети след 1 декември 2009 г. и след влизането в сила на ХОПЕС, са съобразени с новия подход, при който равенството между половете не се разглежда само през призмата на икономическото развитие и просперитет, а през цялостната защита на всички основни права на личността и зачитане на нейното достойнство.
- Споделям виждането на Милица Караджова-Манова относно квотния принцип на с. 109, че „Квотният принцип, прилаган като инструмент за балансирано представителството на жените в системата за политическо управление, означава легално поддържане на определена количествено изразима норма, която да създава балансирано съотношение на половете в съответните политически органи“.
- От особено значение са алармиращите изводи относно увеличаването на насилието над жени в периода на пандемия от КОВИД-19 (с. 142 – 146).
- Обоснован е изводът на с. 181, че независимо от формалното съществуване националната правна защита на жертвите на домашно насилие не е ефективна и не се прилага последователно. Като негативен пример е представен Закона за равнопоставеността на жените и мъжете.
- Обосновани са изводите и на с. 234, че формалното съществуване на национална правна уредба на борбата с домашното насилие не е достатъчно ефективна и не се прилага последователно.

Сред практическите приноси откроявам предложението на с. 183 за създаване на кризисни центрове поне в 28-те области в България, за да се гарантира поне минимално равномерно покритие в цялата страна, така че жертвите да имат достъп до защита.

IV. Критични бележки и препоръки

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

Основната ми критична бележка е свързана с прекалената описателност на представения дисертационен труд. Преразказани са много актове като програми, инициативи, изследвания, проекти, статистически данни и др.

Не съм съгласна с твърдението на авторката на с. 117, че „Други характеристики на българското законодателство са отсъствието до момента на общо антидискриминационно законодателство, на закон за равните възможности и липсата на законово определение на дискриминация по отношение на пола“. Общо антидискриминационно законодателство е налице чрез Закона за защита срещу дискриминация, а Законът за равнопоставеността на жените и мъжете от 2016 г. е специален по отношения на първия. Действително липсва закон за равенството във възможностите, но те се реализира чрез транспонирането на релевантните директиви на ЕС в редица закони и позаконовни актове в България.

Не съм съгласна с извода на докторантката, че домашното насилие може да се извърши само с действия, а не с бездействия на с. 188. Подробна обосновка на тази теза в дисертацията на Богдан Русев „Домашното насилие. Понятие и семейноправни аспекти, защитена през 2019 г. в Института за държавата и правото при БАН, както и в неговата монография по темата.

Относно търговията с хора, спомената от авторката на с. 325 следва да се отбележи, че тя не е криминализирана в България. Това е кауза, за която аз многократно съм пледирала на различни нива (страната ни има ангажимент за това съгласно Протокола за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика на хора, особено на жени и деца).

Има терминологични неточности като напр. „джендърно неравновесие“ на с. 107, „джендърен дисбаланс“ (на с. 108), което е превод от руски. На български се използва „джендър неравновесие“ и „джендър баланс“. Научно издържано би било да се използва „джендър стереотипи“ вместо „половите стереотипи“ (с. 88).

Налице са много тавтологии както и технически недостатъци. Така например на с. 71 няма бележка под линия от къде е цитирано определението за „интегриран подход за равно третиране на мъжете и жените“ от Пекинската световна конференция за жените. В бележка под линия № 311 вместо да се цитира оригиналният текст от Истанбулската конвенция, дефинициите са цитирани от колоквиум на Агенцията за основните права. В бележка № 315 под линия не е необходимо отново да се привежда текста на чл. 2 от Закона за защита от домашно насилие, защото той е цитиран в основния текст на дисертацията.

Въпреки използваната широка литература на много езици, липсва познаване на българската, която също е изобилна. Липсват мои изследвания (Gleichheit von Frauen

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

und Männern in Bulgarien, Österreich und der Europäischen Union. Eine Analyse ausgewählter Rechtsbereich, Angelika Kartusch, Irena Ilieva, Karin Lukas, Austrian Science and Research Liaison Office Sofia, Bulgarian Academy of Sciences, S., 2004; Правата на жените и Европейския съюз, Трудове по международно право, том шести, БАМП, С., 2003; Legislation on gender equality in the Republic of Bulgaria. Analytical report. European Weeks for Gender Equality-Education through Sport, Centre for Educational Strategies, PAM Publishing Company Ltd, S., 2005; Права женщин в ЕС – эволюция до и после Лиссабонского договора, Factorul feminin in istorie. Women's factor in history. Женский фактор в истории, Culegere de studii si documente, Academia se Stiinte a Moldovei, Chisinau, CEP USM, 2012; Gender mainstreaming в системата на ООН. Постигна ли се напредък в овластяването на жените за опазване на мира ?, Сборник по проект SRP-A4/13 „Европейският съюз и Черноморският регион: предизвикателства и перспективи”, издание на Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски”, 2015). Не са посочени трудовете на Ст. Наумова, Н. Йонкова, и др.

V. Заключение:

Изложените преценки за научните приноси на разглежданото дисертационно изследване могат да послужат като основа за оценката на научната подготовка и качества на докторантката.

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Р България, на чл. 27 от Правилника за неговото прилагане, както и съответния Правилник на ЮЗУ „Н. Рилски“.

В заключение, имайки налице всички необходими основания давам положителна оценка и предлагам на Милица Иванова Караджова - Манова да бъде присъдена образователна и научна степен ДОКТОР по научна специалност „Международно право и международни отношения” по професионално направление „право“ 3.6.

София, 4.05.2021 г.

проф. д-р Ирена Илиева